

СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ НА СЕЛІ

А. В. Збарська, кандидат економічних наук

Проаналізовано проблеми формування середовища розвитку кооперативного сектору в Україні. Обґрунтовано необхідність державної та самоврядної підтримки розвитку кооперативного руху на селі.

Кооперація, прибутковість, державна підтримка, розвиток.

Головною метою аграрної політики на сучасному етапі є розбудова конкурентоспроможного агропромислового комплексу шляхом створення належних умов для прискореного розвитку ефективного підприємництва. Тобто, створення сприятливого економічного середовища для забезпечення стабільності та ефективності розвитку агробізнесу.

Вирішення багатьох проблем, пов'язаних зі становленням кооперативних відносин в аграрному секторі економіки, потребує чіткого методологічного підходу до розуміння суті кооперації та визначення функції і ролі держави у підтримці розвитку її організаційних структур. Більш розгорнуто окремі положення формування економічного та соціального середовища кооперації на селі сформулював академік І. І. Лукінов. Зокрема, у фундаментальній колективній праці: «Экономические и социальные проблемы агропромышленного комплекса», яка вийшла у трьох томах у 1985–1987 рр., він довів важливість створення інтегрованих форм виробництва й товарного обігу, а кооперування, на його переконання, є закономірним процесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні практичні проблеми державної підтримки забезпечення діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів останніми роками досліджували вчені В. В. Зіновчук, М. Й. Малік, О. Могильний, В. В. Юрчишин та інші.

Проте, як зазначають дослідники, існуючий підхід до державного регулювання діяльності обслуговуючих кооперативів, формування їх економічного та соціального середовища потребує переходу від пасивної позиції до активної підтримки їх діяльності. Кооперативний рух в Україні має майже 140-річну історію. Кооперативні ідеї, що прийшли до нас із Західної Європи, оживили традиційні цінності національного способу життя. Одним із основоположників вчення про кооперацію був Михайло Іванович Туган-Барановський.

Мета дослідження – вивчення надбання М. І. Туган-Барановського, його послідовників та особливостей законодавчого забезпечення формування економічного середовища й підтримки кооперативного руху на селі.

За допомогою абстрактно-логічного методу, зокрема прийомів аналогії та порівняння, індукції та дедукції, здійснено аналіз теоретичного надбання академіка М. І. Туган-Барановського у розвиток кооперації на

селі. Методи теоретичного узагальнення та монографічний використовували для поглибленого дослідження особливостей нинішнього розвитку кооперативних відносин малих форм господарювання в сільських поселеннях.

Виклад основного матеріалу. Дослідженням установлено, що до основних чинників економічного середовища розвитку аграрної сфери в цілому й кооперативного руху на селі, зокрема, можна віднести:

- сприятливу цінову та інвестиційну політику;
- стабільне стимулююче фінансування;
- достатнє фінансово-кредитне забезпечення на прийнятих умовах;
- створення ринків сільськогосподарської продукції та матеріально-технічних ресурсів;
- розвиток ринкової, фінансової, експортної та соціальної інфраструктури;
- захист внутрішніх ринків та доступ до зовнішніх;
- посилення регулюючого впливу держави на продовольчому ринку та економічних відносин у цілому в аграрному секторі.

Ці найважливіші складові сприятливого економічного середовища, що вирішальною мірою забезпечують прискорений розвиток агропромислового комплексу, створює безпосередньо держава або, в усякому разі, вона активно сприяє цьому. Розвиток кооперації – один із можливих шляхів вирішення проблеми соціального відродження села та істотного поліпшення життєзабезпечення сільського населення. Припинення негативних процесів у соціальній сфері села – винятково важливий чинник становлення й розвитку обслуговуючої сільгоспкооперації.

Особливо важливе створення такого середовища для становлення та розвитку нової організаційно-правової структури сільського господарства, основою якої є дрібнотоварні господарства, засновані на приватній власності із широким використанням можливостей сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Нині понад 60 відсотків трудомісткої сільськогосподарської продукції повсякденного споживання – картоплі – 99%, овочів – 88%, фруктів – 81%, молока – 80% та м'яса – 38% виробляється в особистих селянських і фермерських господарствах та фізичними особами – сільськогосподарськими товаровиробниками, які не мають постійно діючих каналів реалізації такої продукції, особливо у віддалених від приміської зони селах, згодовується худобі або псується. Частина її потрапляє до кінцевих споживачів, але через посередників, чи продається селянам на стихійних ринках (табл. 1).

Світовий та історичний досвід переконливо демонструє, що найбільш вагомим аргументом на користь кооперативної ідеї є ефективне функціонування обслуговуючих кооперативів. У нинішніх умовах перехідного періоду, на нашу думку, необхідно на рівні урядової програми організувати підтримку створення обслуговуючих машинно-тракторних станцій на кооперативній основі. Особливістю механізаторських кооперативів є їх порівняно невеликий розмір, але при цьому досягається

головне – використання на повну потужність кожної одиниці техніки при економії витрат на її транспортування та раціональне управління нею.

1. Частка господарств населення у виробництві основних видів сільгосппродукції в усіх категоріях господарств України, %*

Вид продукції	Роки							
	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2013	2014
Зерно	2,8	8,1	18,4	24,3	24,2	22,1	21,3	23,4
Цукрові буряки	0	2,6	12,2	21,5	7,9	8,5	15,7	10,3
Соняшник	2,4	4,4	12,5	21,2	17,5	15,9	14,6	15,7
Картопля	71,4	95,8	98,6	97,4	97,4	96,9	97,0	97,2
Овочі	26,9	72,7	83,1	89,3	88,1	84,3	88,3	88,8
Плоди і ягоди	53,6	83,6	81,8	88,2	83,6	84,2	80,7	82,0
М'ясо (у забійній вазі)	28,9	51,7	73,7	63,2	44,9	43,3	42,1	39,0
Молоко	24,0	45,3	71,0	81,2	80,3	79,7	77,5	78,8
Яйця	37,8	55,6	66,2	50,5	39,9	37,2	37,6	38,6

*Джерело: дані Держстату України за відповідні роки.

Серед фермерів та інших приватних товаровиробників набувають також значення і форми найпростішого об'єднання у неформальні групи для спільного обробітку ґрунту, збирання врожаю, придбання й використання техніки, збуту виробленої продукції. Таке співробітництво, основане на взаємодовірі та селянській солідарності, не потребує письмового оформлення, але сприяє вирішенню в умовах фінансової кризи й дефіциту технічних засобів важливих виробничо-господарських завдань [1; 2].

Спеціалісти-аграрники, науковці, економісти і політики неоднозначно реагують на прийнятий у 2012 році Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію”. Вони сприйняли лише сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, а у виробничих кооперативах вбачали повторення колишніх колгоспів. Проте закон повною мірою відповідає вимогам ринкової економіки, у ньому закладено основні кооперативні принципи.

Обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи успішно працюють у Німеччині, США, Ізраїлі, Франції, Іспанії, Угорщині, Росії, Китаї та в інших країнах світу [2, с.118]. Через такі кооперативи країни-члени ЄС реалізують 70% продукції, Сполучені Штати Америки, Канада – 60% та інші таким чином розв'язали проблему збуту продукції, вирощеної фермерами, за підтримки створення ними прозорої постачальницької, заготівельно-збутової інфраструктури на засадах кооперації та її інтеграції з торгівлею, підприємствами харчової та переробної промисловості.

Проте кооперація, по суті, це насамперед дійова форма економічного самозахисту сільськогосподарських товаровиробників від безконтрольної експансії приватного посередницького бізнесу, який набув особливого розмаху після відходу держави від виконання невластивих їй постачальницько-збутових функцій в аграрній сфері. А на сучасному рівні – один із ефективних напрямів зміцнення нової організаційної структури сільського господарства й розвитку системи ринкових економічних відносин в агропромисловому комплексі.

Нагальною стає необхідність надати державну й самоврядну підтримку виробничим сільськогосподарським кооперативам, визнати їх легітимність, допомогти у становленні та розвитку.

Незважаючи на прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», з боку держави відсутні дії, спрямовані на підтримку становлення й розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як форми самозахисту економічних інтересів аграрних формувань від впливу комерційних структур.

Державна підтримка розвитку кооперації повинна передбачати ідеологічне забезпечення та масову пропагандистську роботу з формування позитивного сприйняття кооперативної ідеї суспільною свідомістю; підготовку кадрів, у тому числі й за кордоном, допомогу у стартовому капіталі з метою створення належної матеріальної бази, формування кооперативної кредитної системи; адаптацію законодавчої бази до кооперативного законодавства країн-членів ЄС, сприяння у розбудові представницьких органів на різних рівнях.

Для ефективного функціонування кооперативів необхідне підвищення регулюючої ролі держави в напрямі:

- а) подальшого врегулювання відносин власності на землю та майно в напрямі ринку землі та захисту майнових прав власників;
- б) удосконалення фінансово-кредитного забезпечення й суттєвої підтримки новостворених кооперативних аграрних формувань;
- в) широкого розвитку ринкової інфраструктури аграрного виробництва на кооперативній основі;
- г) залучення інвестицій, включаючи іноземні, на оновлення та модернізацію основних засобів виробництва.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відродження і розвиток сільськогосподарської кооперації в Україні – складна соціально-економічна проблема, яка має, крім економічного, багато інших аспектів: організаційний, фінансово-економічний, психологічний. Тому досягнення стабілізації та перехід до динамічного розвитку аграрного сектору значною мірою буде залежати від ступеня розвитку кооперативних відносин на селі.

На рівні держави необхідно здійснити невідкладні заходи щодо економічного захисту землі, відродження й утвердження правового статусу українських селян на приватну власність, забезпечити соціальні, культурно-духовні права та свободи людини і громадянина, переоцінку людських цінностей та активну участь селянства у формуванні громадянського суспільства на засадах кооперативної ідеї, яка сама стала ідеологією виживання і найефективнішим самозахистом інтересів селянства та основою стабільності сільського господарства цивілізованих країн світу.

Щоб поліпшувати добробут селянина, необхідно усвідомити корисність і необхідність кооперативної справи, адже без підтримки держави всі прагнення та бажання будуть малоефективними. Ця робота не повинна бути одноразовим заходом, а має перетворитися у постійно діючу програму, яка збагачує досвід кооперативної роботи, спрямованої

на поліпшення соціально-економічного життя територіальних громад і розв'язання проблем сільського розвитку.

Список літератури

1. Розвиток обслуговуючої кооперації в сільському господарстві України : монографія / за ред. професора В. К. Збарського. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 243 с.
2. Свиноус І. В. Економічні аспекти функціонування особистих селянських господарств / І. В. Свиноус. – К. : Аграр Медіа Груп, 2010. – 418 с.
3. Месель-Веселяк В. Я. Кооперування селянських (фермерських) господарств // Сільські обрії. – 1998. – № 1–2. – С. 23–25.
4. Туган-Барановский М. М. Социальные основы кооперации. – М. : Экономика, 1989. – 469 с.
5. Чаянов А. В. Краткий курс кооперации. – М. : Московский рабочий, 1990. – 79 с.
6. Збарський В. К., Канінський П. К. Вклад всесвітньо відомого вченого Туган-Барановського у розвиток теорії кооперації // Вісник Сумського нац. аграр. ун-ту. – Вип. 2. – 2008. – С. 76–83.
7. M. Fulton, J. Heit, B. Faibairn. The Changing Landscape of Cooperatives in North America. Papers presented at the XIV International Economic History Congress Helsinki, Finland, 21 to 25 August 2006. – P. 32–35.
8. Brett Faibairn, Professor of History, Director, Centre for the Study of Cooperatives University of Saskatchewan, Losing Sight of the Goal Agwau 2003. – P. 30.
9. M. Fulton, K. Lang. Member Commitment and the Market and Financial Performance of the Saskatchewan Wheat Pool. // "Current" sue Agriculture, Food & Resource Issues (A. journal of the Canadian Agricultural Economies Society). – 2004. – № 5. – P. 238–332.
10. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : закон України № 4618-VI від 22 березня 2012 р.
11. Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» № 5495-VI від 20 листопада 2012 р.

Проанализированы проблемы формирования среды развития кооперативного сектора Украины. Обоснована необходимость государственной поддержки развития кооперативного движения на селе.

Кооперация, прибыльность, государственная поддержка, развитие.

Problems of the formation the development of Ukrainian cooperative sector were analyzed. The necessity of government support the development of cooperatives in rural areas was substantiated.

Cooperation, profitability, government support, development.